

ANTIČKI NATPISI NAĐENI U POREŠTINI POSILIJE DRUGOG SVJETSKOG RATA

Antičke starine u Poreštini prvi je počeo zapažati Tommasini u prvoj polovini XVII st.¹⁾ Tim starinama bavili su se i drugi²⁾. Istraživati ih je počeo Kandler³⁾. Osobito se o njima vodila briga od 1884, kada je u Poreču osnovano arheološko historijsko društvo za Istru (*La Società Istriana di Archeologia e Storia Patria*)⁴⁾. Degrassi je temeljito obradio sve poznate natpise, koji su nađeni u Poreštini⁵⁾. Nalazi, koje obrađujem, nađeni su između 1953. i 1961.

Poreč

1). *Dva ulomka arhitrava* (sl. 1, 2). Nađeni su s istočne strane Marafora za vrijeme zaštitnog iskapanja 1958. u ulici *Decumanus Maximus* pred sačuvanim ostacima dvojnih vrata antičke arhitekture. Izrađeni su od domaćeg tvrdog porculanskog vapnenca. Bočne i stražnje strane su lomljene, donja oštećena, visoki 45 cm, debeli 44 cm i široki skupa 60 cm. Sve strane, osim bočnih fino su klesarski obrađene. Po frakturi se spajaju. Sačuvala su se dva slova iza kojih je trouglasta stanka. Slova i stanka stilizirani su klasično.

¹⁾ J. F. Tommasini (1595—1655), *De donariis ac tabellis votivis liber singularis Patavii*, 1654; *De commentariis storico-geografici della provincia dell' Istria, libri otto*, *Archeografo Triestino*, IV. 1837.

²⁾ Bibliografiju o antičkim natpisima Poreštine navodi Degrassi u *Inscriptiones Italiae*, vol. X, fasc. II — *Parentium*. Roma 1934.

³⁾ P. Kandler, *Cenni al forestiero che visita Parenzo*, Trieste 1845; *Colonia Ulpia Traiana di Parenzo*, *L'Istria*, 1846; *Inscrizioni romane dell' Istria*, *Indicazioni per riconoscere le cose storiche del Litorale*, Trieste 1855; *Il Foro romano di Parenzo. Atti e memorie della società di archeologia e storia patria*, vol. XXIV (1908), str. 204.

⁴⁾ Pogatschnig i Amoroso istraživali su među ostalim ostatke velikog hrama koji se nalaze sa zapadne strane Marafora u Poreču (A. Pogatschnig, *Parenzo delle origini sino all' imperatore Giustiniano*, *Atti e mem.*, vol. XXVI (1910), str. 1—79; *Guida di Parenzo*, Parenzo 1914; *Il tempio romano maggiore di Parenzo*, *Atti e mem.*, vol. XXXVIII, fasc. II (1920), str. 1—30; A. Amoroso, *Parenzo — Templi romani*, *Atti e mem.*, vol. XXIV (1908), str. 191—204.

⁵⁾ A. Degrassi, *Inscriptiones Italiae*, vol. X, fasc. II, *Parentium*, Roma 1934.

Opisani ulomci nađeni su u sekundarnoj upotrebi kao građevni materijal za temelje kuće, koja je stradala od bombardiranja prošlog rata. Natpis je na prednjoj strani, a profilirana je i stražnja strana. Zbog toga pretpostavljam da su to ulomci arhitrava, koji je bio vidljiv i s unutrašnje strane, tj. onaj koji su nosili stupci otvorenog trijema antičke zgrade. Sudeći prema dimenzijama ulomka i veličini slova arhitrav je pripadao jednoj javnoj zgradi, koja je bila velika prostorno i monumentalno građena. Takva zgrada mogla je biti na forumu. Ti ulomci ne pripadaju arhitekturi antičkih hramova, od kojih su se sačuvali ostaci na zapadnoj strani foruma. Arhitrav velikog hrama u gornjem dijelu je plastično ukrašen, a u donjem plastično profiliran⁶⁾. Opisani ulomci pripadaju gredi, koja je bila plošna i samo na donjem dijelu profilirana rubom. Takav se profil ne susreće na arhitravu antičkih hramova. Ostaci antičke arhitekture poznati su sa sjeverne strane⁷⁾ i utvrđeni poslije rata s južne strane foruma. Premda nema direktnog dokaza, ipak pretpostavljam da su opisani ulomci od arhitrava zgrade, od koje su se *in situ* na istom mjestu, gdje i ulomci, našli i drugi nalazi: ostaci stepeništa trijema i velikih dvojnih vrata. Ta zgrada je bila na sjevernom dijelu istočne strane foruma, gdje Kandler pretpostavlja da se nalazio *comitium*⁸⁾.

Slova su klesana lijepo stiliziranom kapitalom, koja se upotrebljavala krajem I st. prije n. e. i početkom I st. n. e. Zbog toga ih datiram u Augustovo doba.

2) *Ulomak gredice arhitrava nadgrobnog spomenika (sl. 3)*. Odlomljen je na oba kraja, odozgo ravan, odozdo ima žljeb, visok 19 cm, dug 34 cm i deo 40 cm. Izrađen je od domaćeg tvrdog vapnenca. Slova su klasično stilizirana. Nađen je 1957. kod čišćenja ruševina kuća postradalih u prošlom ratu koje su se nalazile s južne strane Ljubljanske ulice i istočno od *Cardo Maximus*.

Rasudjujući prema žljebu s donje strane, koji je naknadno izrađen, gredica je naknadno upotrebljena kod neke kasno antičke zgrade. Pretpostavljam da je natpis od nadgrobnog spomenika iz I st. n. e.

3) *Ulomak gredice arhitrava neke zgrade (sl. 4)*. Odlomljen je na oba kraja, dug 29 cm, visok 22 cm, deo 26 cm. Nađen je u Deku-

⁶⁾ Amoroso, *Il tempio romano maggiore di Parenzo*, (1941), sl. 6.

⁷⁾ Tamaro, *Relazione morale della Società per gli anni 1891—1897, Atti e mem.*, vol. XII (1898), str. 412.

⁸⁾ P. Kandler, *Il foro romano di Parenzo, Atti e mem.*, vol. XXIV (1908), str. 206, *pianta del foro*.

manskoj ulici kod parka Matije Gupca. Vjerojatno potječe od ruševina kuća postradalih u prošlom ratu, a te su se nalazile na području spomenutoga parka. Slova su velika 17 cm, prvo je oštećeno, a od posljednjeg se sačuvao dio uspravne crte.

...]bis[...

4) *Ulomak natpisa* (sl. 5). Odlomljen je na sve strane osim s lijeve gdje se sačuvao mali ostatak ruba. Visok 20 cm, širok 26 cm, deo 13 cm. Nađen je gdje i opisani ulomak pod br. 2.

c (*larissimus*) vir di (*spensator*)
B] oni[...?

Ostaci ruba s lijeve strane dokazuju da se sačuvao početak lijeve strane natpisa. Premda nije sačuvan gornji rub, ipak pretpostavljam da iznad sačuvanog retka nije bilo natpisa. Visina prostora iznad natpisa veća je od prostora među recima. Natpis je krnj, te je zbog toga teško čitljiv. Izneseni pokušaj čitanja je proizvoljan, pretpostavljajući da se radi o počasnom natpisu iz razdoblja kasne antike V ili VI st.

5) *Votivna ara* (sl. 6). Sačuvala se cijela, osim što je profilacija ponegdje oštećena. Visoka je 66 cm, dimenzije baze su 26×34 cm i sredine 21×25 cm. Nađena je 1954. kad su se čistile ruševine bombardiranih kuća u prošlom ratu koje su se nalazile istočno od malog Neptunova hrama. Natpis, koji se nalazio u okvirenom polju, bio je pisan bojom, te je tokom vremena nestao.

Vjerojatno se radi o nalazu male zavjetne are koja je bila u obiteljskoj kući.

6) *Ulomak stele* (sl. 7). Odlomljen je na sve strane, visok 160 cm, širok 128 cm, deo 13 cm. Nađen je 1957. u ruševinama izvan jugozapadnog ugla biskupskog vrta. Na gornjem dijelu sačuvao se ostatak plitke profilacije.

To je ulomak stele koja je nađena 1835. na brežuljku Golašu kod Kaštilira na njivi braće Čemerić. Opisani ulomak potpuno odgovara dijelu stele, koju je opisao Degrassi⁹⁾. Ponovo je objavljujem zbog toga što Degrassi navodi da se čuvala u Taru, a nije nađena u lapidariju nego u porečkim ruševinama.

Vib[io]
Po[lybio]

⁹⁾ Anonymus, *Cod. epig. Parentium*, f. 21; P. Kandler, *Notizie storiche di Montona*, 1875, str. 53; Mommsen, *CIL*, V, p. 1021; Degrassi, *Parentium*, str. 78 — 79, br. 230.

Pical

Na Picalu, koji je udaljen 600 m sjeverozapadno od Poreča, uz morsku obalu nalazi se arheološki lokalitet. Tu se zapažaju dva sloja: donji predhistorijski i gornji antički. U antičkom su se sloju sačuvali ostaci arhitekture i mnogo ulomaka zemljanoga posuđa. U njemu se razabira jedno starije i jedno mlađe, tj. kasno antičko razdoblje.

7) *Ulomak tegule s pečatom tvornice.* Odlomljen je na sve strane, a sastoji se od dva dijela, dug 18 cm, širok 8 cm i deo 3 cm. Nađen je slučajno 1957. na Picalu iza nevremena kad je more podlokalo obalu.

Q(uinti) Clodi Ambro[si]

8) *Ulomak tegule s ostatkom pečata tvornice.* Nađen je slučajno 1954. na morskom žalu na Picalu.

[Q]Clodi [Ambrosi]

Oba opisana pečata potječu od drugog, tj. kasno antičkog sloja. U Poreču je nađeno više takvih pečata¹⁰⁾. U Porečkom muzeju čuva se 16 primjeraka.

9) *Ulomak tegule s pečatom tvornice.* Na sve je strane oštećen, i slova su dosta oštećena. Tegula je debela 2,5 cm. Nađen je slučajno u proljeće 1960. Bio je ugrađen u kasnoantičkoj građevini, a potječe od starijeg antičkog sloja arhitekture.

Ner(o) Claud(ius) Pansiana

10) *Ulomak tegule s pečatom tvornice.* Dug 20 cm, širok 18 cm, deo 2,5 cm. Nađen je 1960. na Picalu u starijem sloju antičke arhitekture.

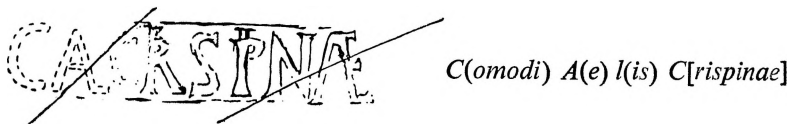
¹⁰⁾ C. Gregorutti, *Figulina imperiale Pansiana di Aquileia ed i prodotti fittili, del Istria, Atti e mem., vol. II (1886), str. 234.*

Pečata tvornice *Pansiane* nađeno je i prije na području Poreštine¹¹⁾. U Porečkom se muzeju, osim opisanih, čuva 18 primjeraka. *Pansiana* je bila tvornica tegula i zemljanog suđa u Akvileji, vlasništvo konzula

Gaja Vibija Panse, koji je g. 43. prije n. e. podlegao od zadobivenih rana u ratu kod Modene. Tvornica je poslije njegove smrti prešla u vlasništvo carske obitelji¹²⁾.

11) *Ulomak tegule s ostatkom pečata*, dug 10 cm, širok 4 cm i deo 3 cm. Nađen je slučajno na Picalu. Čitljiv je slabo.

Iz Istre su poznata na tegulama dva pečata tvornice carice Krispine, žene Komodove (180—192). Jedan je nađen na Loronu, a drugi u Novigradu¹³⁾. Oba se čuvaju u Porečkom muzeju.

Rt Loron

12) *Usni obod amfore s pečatom tvornice*. Pečat je uduben, a slova su plastična. Slučajno je nađen na rtu Loronu obilaskom terena 1960. gdje se nalazi mnogo ulomaka tegula i amfora.

U muzeju u Trstu čuva se sedam istih pečata na usnom obodu amfora (sl. 8) koji potječu iz Poreča. Jedan je od tih nađen u Vižinadi¹⁴⁾. Na Loronu je nađeno na usnom obodu amfora 11 pečata iste tvornice carice Krispine. Ti su se čuvali u Porečkom muzeju¹⁵⁾. Od tih je sada u muzeju 7. Jedan isti pečat, kao gore opisani, vidio sam u župnom stanu u Kaštiliru. I taj je nađen na rtu Loronu, koji se nalazi sa sjeverne strane *Portus Cervera*. Rt je posut ostacima antičkih zidova.

¹¹⁾ Gregorutti, *sp. dj.*, str. 230.

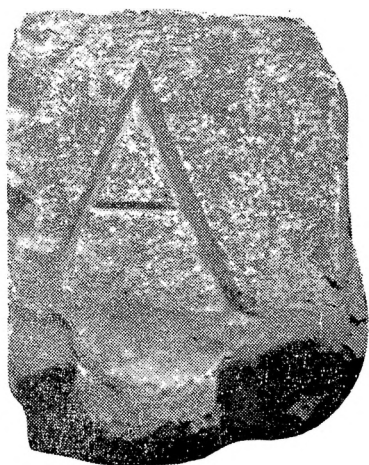
¹²⁾ Gregorutti, *sp. dj.*, str. 221; G. Brussin, *Aziende imperiali nell' antica Aquileia*, *Vjesnik za arheologiju i Historiju dalmatinsku*, LVI—LIX (1954—1957), s r. 146.

¹³⁾ Gregorutti, *sp. dj.*, str. 231.

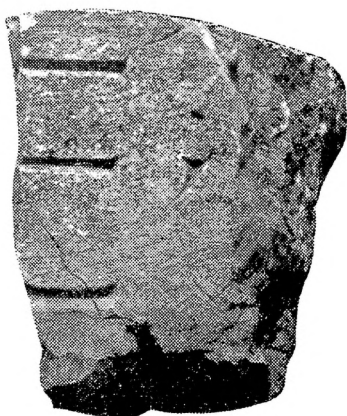
¹⁴⁾ Gregorutti, *sp. dj.*, str. 231.

¹⁵⁾ Gregorutti, *sp. dj.*, str. 221 i 231.

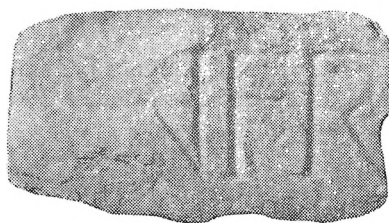
*Slike antičkih natpisa, koji su nađeni poslije Drugog svjetskog rata
u Poreštini, u Istri*

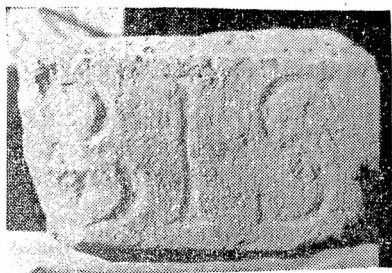
Sl. 1

Sl. 2

Sl. 3

Sl. 4

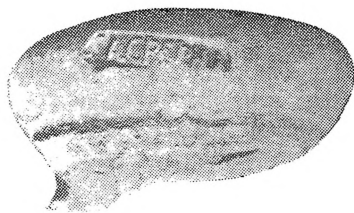
Sl. 5

Sl. 6

Sl. 7

Sl. 8

Sa sjeverne strane bile su gospodarske i stambene zgrade, a s južne tvornica zemljanog suđa. Tu se na širokom području našlo pečata s imenima cara Domicijana (81—96), Nerve (96—98), Trajana (98—117) i Hadrijana (11—138)¹⁶⁾.

Sv. Mihovil pod zemljom

13) *Ulomak tegule s pečatom tvornice*, dug 17,50 cm, širok 18 cm, deo 3,5 cm. Pečat je plošan, a slova su udubena. Našli su ga radnici 1961. 70 metara zapadno od ruševina crkve benediktinskog samostana sv. Mihovila pod zemljom.

Na mjestu nalaza bilo je nekoliko grobova s kostima, koje su bile obzidane živim zidom a podložene i pokrite tegulama. Vjerojatno je to pečat iste tvornice koji je objavio Gregorutti¹⁷⁾.

¹⁶⁾ R. M. Cossar, *Parentium, Guida storica di Parenzo* (1926), str. 36; A. Degrassi, *Parentium*, str. 71.,

¹⁷⁾ Gregorutti, *sp. dj. str.* 238.

Kirmenjak

14) *Ulomak tegule s pečatom*. Slučajno je nađen kod sela Kirmenjaka na posjedu Ane Fume Rajko, kad su radnici kopali jamu za postavu trigonometrijske tačke. Početak pečata fali. Slova su lijepo i pravilno stilizirana i utisnuta.

Pečat je popunjen prema cijelom sačuvanom pečatu koji se nalazi u Porečkom muzeju. Takvi su pečati rijetki nalaz u Istri.

Svi opisani pečati čuvaju se u Porečkom muzeju.

Poreč.

A. Šonje.

RIASSUNTO

A. Šonje: LE ISCRIZIONI ROMANE TROVATE DOPO LA SECONDA GUERRA MONDIALE A POREČ E NEI DINTORNI

In questo articolo l'autore dà alla luce le iscrizioni romane trovate a Poreč [*Parentium*] e nei luoghi circonvicini dopo la Seconda guerra mondiale. In Poreč sono trovati due frammenti di un grande architrave con due lettere maiuscole. ... *ae* [Num. 1]. L'autore tratta, che questo architrave possa provenire dal portico del *comitium* il quale era nella parte orientale del così detto. *Foro Romano*. Nel numero 2. è descritto un frammento della lapide sepolcrale, e nel numero 3. un frammento dell' iscrizione dell' età tardo-romana [*V o VI secolo*]. Nel numero 6. di nuovo è pubblicata un' epigrafe trovata nell' anno 1835. al monte *Golaš*, vicini *Castelliere*, perchè era smarrita e poi ritrovata nelle rovine dopo il bombardamento a Poreč.

Fra le marche di fabbrica, cioè *figulinae* interessanti sono scoperte quelle con la marca *Pansiana e Q. C. Ambrosi*. Quella prima e delle fornaci laterizie di Aquileia e appartiene al primo strato dei muri dell' età più antica [*I sec.*] e quell' altra appartenente al secondo strato [*IV o V sec.*] della villa romana a Pizal.

Interessantissima è la marca *C(omodi) A(e)l(is) Crispinae* (la moglie dell' imperatore Commodo) trovata in Pizal [num. 11] è nella punta *Loron* [num. 12], dove anche era una *figulina*. Di là provengono le marche coi nomi degli imperatori Domiziano, Nerva, Traiano e Adriano.

Le marche descritte nel num. 13 e 14 sono rare a Parenzo (*Parentium*).